

نقد سرفصلهای دروس سبک شناسی در برنامه درسی دانشگاههای افغانستان در مقایسه با دانشگاههای ایران

عبدالوراح محمدی*، احمد رضی، محمدعلی خزانهدارلو

گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

سال هفدهم، شماره دوازدهم، اسفند ۱۴۰۳، شماره پی در پی ۱۰۶، صص ۹۴-۷۷

DOI: <http://10.22034/bahareadab.2025.17.7683>

نشریه علمی سبک شناسی و تحلیل متون نظم و نثر فارسی (بهار ادب سابق)

چکیده:

زمینه: تحقیق کنون با رویکرد تطبیقی اجرا شده است نشان میدهد که باوجود بهرورسانی سرفصلهای دروس سبک شناسی در برنامه درسی در دانشگاههای افغانستان، این درس آنچنانکه شایسته است نیازهای سبک شناسی دانشجویان را برآورده نکرده نو مهارت سبک سازی شناسایی سبکها را به دانشجویان فراهم نمیکند. در برنامه درسی دانشگاههای افغانستان ۴ واحد سبک شناسی موجود است؛ اما این درس با رویکرد دانش محوری اجرا میگردد.

روش ها: این تحقیق با روش تحلیلی-توصیفی و با رویکرد تطبیقی اجرا شده است.

یافته ها: با گذراندن این درس دانشجویان میتوانند ویژگیهای برخی از سبکها عمومی و مبانی سبک شناسی را فرا بگیرند؛ اما در بخش انتقال مهارت سبک سازی، استفاده از نرم افزارهای تحلیل سبک، سبک پژوهی یا پرورش مهارتهای حرفه ای برای دانشجویان، تعریف منابع درآمد سبک شناسی، سبک شناسی متون معاصر، سبک شناسی و رایانه و سبک شناسی در متون غیرادبی کاستیهای فراوانی دارد.

نتیجه گیری: کاستیهای موجود در سرفصل های دروس سبک شناسی برنامه درسی دانشگاه های افغانستان را میشود از طریق در اختیار قرار دادن بخشی از چهار واحد به ایجاد سبک در عرصه های نگارشی، گفتاری، محتوای دیجیتالی، آگهی های تبلیغاتی، تولید و تحلیل و ویرایش محتوا و تحلیل آمار کیفی با استفاده از نرم افزارها، تمرین شناخت سبک متون معاصر، اجرای سبک شناسی با استفاده از رایانه، تمرین شناخت سبک متون غیرادبی و... مرفوع کرد.

تاریخ دریافت: ۳۱ اردیبهشت ۱۴۰۳

تاریخ داوری: ۰۲ تیر ۱۴۰۳

تاریخ اصلاح: ۱۷ تیر ۱۴۰۳

تاریخ پذیرش: ۰۳ شهریور ۱۴۰۳

کلمات کلیدی:

سبک شناسی، آزمایش سبک شناسی، سبک شناسی و رایانه، مطالعه تطبیقی، هیلداتابا.

* نویسنده مسئول:

warahmohamdi68@gmail.com

۴۴۰۸۴۰۳۰ (+۹۸ ۱۳)

ORIGINAL RESEARCH ARTICLE

Criticism of the headings of stylistics courses in the curriculum of Afghan universities compared to Iranian universities

A. Varah Mohammadi*, A. Razi, M.A. Khazanehdarlou

Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Gilan University, Rasht, Iran.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: 20 May 2024

Reviewed: 22 June 2024

Revised: 07 July 2024

Accepted: 24 August 2024

KEYWORDS

stylistics, stylistics test, stylistics and computer, comparative study, Hildataba.

*Corresponding Author

warahmohammadi68@gmail.com

(+98 13) 44084030

ABSTRACT

BACKGROUND AND OBJECTIVES: The current research has been carried out with a comparative approach and shows that despite updating the headings of stylistics courses in the curriculum in Afghan universities, this course does not meet the students' stylistic needs as it should and does not provide the students with the stylistic skills to identify styles. There are 4 units of stylistics in the curriculum of Afghan universities; But this lesson is implemented with a knowledge-oriented approach.

METHODOLOGY: This research was carried out with analytical-descriptive method and comparative approach.

FINDINGS: By completing this course, students can learn the characteristics of some general styles and the basics of stylistics; But in the transfer of stylistic skills, using style analysis software, stylistic research or developing professional skills for students, defining the sources of stylistic income, contemporary text stylistics, stylistics and computers, and stylistics in non-literary texts, there are many shortcomings.

CONCLUSION: The shortcomings in the stylistics courses of the curriculum of Afghan universities can be solved by providing a part of four units to create style in the fields of writing, speaking, digital content, advertisements, production and analysis and content editing. and analysis of qualitative statistics using software, the practice of recognizing the style of contemporary texts, the implementation of stylistics using the computer, the practice of recognizing the style of non-literary texts, etc.

DOI: <http://10.22034/bahareadab.2025.17.7683>

NUMBER OF REFERENCES	NUMBER OF TABLES	NUMBER OF FIGURES
 14	 0	 0

مقدمه

سبک‌شناسی به مطالعه دقیق و تحلیل ویژگی‌های زبانی و ادبی که در یک اثر به کار رفته است، می‌پردازد. این مطالعه به ما کمک میکند تا ویژگی‌های منحصر به فرد یک نویسنده یا شاعر را شناسایی کنیم و به درک بهتری از نحوه استفاده آنها از زبان برسیم. سبک‌شناسی نه تنها به شناخت و تحلیل آثار فردی کمک میکند، بلکه به درک تغییرات و تحولات سبکی در طول زمان نیز یاری میرساند. از طریق تحلیل سبکی، میتوان تأثیرات فرهنگی و اجتماعی را که بر ادبیات و نحوه بیان نویسندگان تأثیرگذار بوده است، بررسی کرد. همچنین، سبک‌شناسی ابزار مؤثری برای تجزیه و تحلیل متن است. با بررسی دقیق عناصر سبکی مانند واژگان، نحو، بلاغت، و تصویرسازی، میتوان به عمق بیشتری از معنا و تأثیرگذاری متون پی برد. این رویکرد به دسته‌بندی و شناخت آثار مختلف نیز کمک میکند، چرا که میتوان آثار ادبی را بر اساس ویژگی‌های سبکی مشترک دسته‌بندی و مقایسه کرد. در نهایت، سبک‌شناسی میتواند به شناخت نویسنده‌ای که از یک سبک خاص استفاده میکند، کمک کند و به تشخیص آثار منسوب به او نیز یاری رساند. به این ترتیب، سبک‌شناسی نقشی کلیدی در تحلیل و درک عمیق‌تر ادبیات ایفا میکند. این تحقیق درصدد است تا با نقد محتوایی سرفصلهای دروس سبک‌شناسی مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات فارسی دری کشور افغانستان در مقایسه با سرفصلهای سبک‌شناسی در دانشگاه‌های ایران بپردازد و شباهتها و تفاوت‌های آنها را از جهت کمیت و کیفیت بررسی کند، با نگاه آسیب شناسانه، نقاط ضعف و قوت دروس مذکور را نشان دهد و ضمن نقد محتوایی دروس سبک‌شناسی این رشته در دانشگاه‌های افغانستان، پیشنهادهایی را برای بهتر شدن و به‌روزرسانی آن ارائه دهد. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و با رویکرد تطبیقی با بهره‌گیری از عناصر هفتگانه هیلداتابا، صاحب‌نظر در برنامه‌ریزی آموزشی اجرا میشود (رک. محمدی و همکاران، ۱۴۰۱: ۴؛ کشاورز و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۶). کتاب هیلداتابا با عنوان «برنامه‌ریزی درسی: نظریه و عمل» یکی از مهم‌ترین و پر استنادترین منابع حوزه آموزش و پرورش است. او تلاش کرد بر مبنای منطقی نظام‌مند، فرایندی را برای برنامه‌ریزی درسی معرفی کند که انعطاف‌پذیر باشد، طوری که بتوان آن را متناسب با شرایط و اهداف جدید اجرایی کرد. معیارهایی که با آن مقایسه سرفصلهای درسی سبک را انجام میشود عناصر برنامه درسی هیلداتابا^۱ است: ۱- نیازها ۲- اهداف ۳- محتوا ۴- سازمان‌دهی محتوا ۵- تجارب یادگیری ۶- سازمان‌دهی تجارب یادگیری ۷- ارزشیابی (Taba: 1962؛ فتاحی و اجارگاه، ۱۳۸۶: ۵؛ رحمانی بلداجی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۸۶).

از اهداف ویژه این تحقیق توصیف وضعیت موجود آموزش سبک‌شناسی در دانشگاه‌های افغانستان و ارزیابی نقاط ضعف و قوت دروس سبک‌شناسی این رشته در مقایسه با دروس سبک‌شناسی دانشگاه‌های ایران و زمینه‌سازی برای ایجاد تغییر و تحول در آموزش این رشته است بطوری که دانش‌آموختگان آن بتوانند پاسخگوی آن دسته از نیازهای جامعه باشند که به این رشته مربوط است.

ضرورت: نگاه دانش‌محوری محض به رشته زبان و ادبیات فارسی موجب شده است که فارغ‌التحصیل این رشته در بازار کار آنچنان‌که شایسته است استخدام نشوند و مهارت‌های لازم برای انجام عملی را در محیط کاری نداشته باشند. رشته زبان و ادبیات فارسی به‌ویژه در سال‌های اخیر، به جهت ناقص بودن محتوای دروس، نگاه دانش‌محوری محض، انجام ندادن کارهای عملی، عدم استفاده از منابع خارجی، شیوه‌های نادرست تدریس و... به چنان سطح مبتذل و رقت‌انگیز از آسانی و بی‌کیفیتی رسیده است که فارغ‌التحصیل این رشته مهارتی نسبت به نیازمندیهای بازار کار امروزی ندارد و از طرف دیگر کارفرما به سراغ دانش‌آموخته رشته زبان و ادبیات نمی‌رود. بررسی کیفیت،

^۱ Hilda Taba

نقد و مقایسه سرفصلها و برجسته ساختن نقاط ضعف آن برای تضمین کیفیت و ارتقای سطح دانش یک اصل مهم برای اصلاح وضعیت موجود و بهبود شرایط باهدف ارتقای جایگاه رشته زبان و ادبیات فارسی است. **فرضیه:** ضعف محتوایی و نگاه دانش‌محوری به سرفصلهای سبک‌شناسی رشته کارشناسی زبان و ادبیات فارسی در دانشگاههای افغانستان موجب شده است تا اهداف این رشته محقق نشود و فارغ‌التحصیلان این رشته مهارت لازم را برای سبک‌شناسی، سبک‌سازی، تحلیل و تفسیر سبکهای معاصر و تجربه نگارش خلاق به دست نیاورند و یا در خلق آثار ادبی موفق نباشند و نتوانند در حد یک کارشناس پاسخگوی نیازهای جامعه باشند. **روش تحقیق:** این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و با رویکرد تطبیقی با بهره‌گیری از عناصر هفتگانه هیلداتابا صاحب‌نظر در برنامه‌ریزی آموزشی و با در نظر داشتن دیدگاه جرج بردی مبنی بر رعایت مرحله‌های توصیف، تفسیر، همجواری و مقایسه در امر مقایسه امور تعلیم و تربیت اجرا می‌شود.

پیشینه تحقیق

صفوی، کورش (۱۳۷۷) در مقاله «پیشنهادی در سبک‌شناسی ادب فارسی» دروس سبک‌شناسی سنتی را مورد نقد قرار داده و پیشنهاد میکند که نگاه‌های علمی به سبک‌شناسی، فراهم کردن ابزارهای فراگیر سبک‌شناسی و ایجاد نگاه جامع و یکپارچه در طبقه‌بندی‌های سبک‌شناسی فراهم شود.

درگاهی، محمود (۱۳۸۳) در مقاله «جایگاه معنی در سبک‌شناسی شعر فارسی» اذعان میدارد که دانش سبک‌شناسی بیشتر به مختصات ظاهری و مباحث صوری و زبان‌شناختی شعر اعتبار میدهد و در این کار معانی، اندیشه‌ها و درون‌مایه‌های شاعر را یکسره نادیده می‌گیرد، درحالی‌که هم در تلقی سرآمدان شعر کهن و هم در تعبیر شاخه مهمی از نقادان دو سده اخیر، معنی یکی از دو پایه اساسی سبکها و گاه حتی تنها پایه آن به شمار آمده است و قالب و محتوا کیفیت یک جوهر واحد را دارند.

سمیعی‌گیلانی، احمد (۱۳۸۴) در مقاله «درباره سبک و سبک‌شناسی شعر فارسی» با رد دیدگاه محمود درگاهی معنای را مستلزم سبک نمیداند و میگوید که معنی در قالب خاصی از بیان شکل بگیرد و مختصات سبکی را تشکیل دهد.

فتوحی، محمود (۱۳۸۸) در مقاله «سبک‌شناسی ادبی، سرشت سخن ادبی، برجستگی و شخصی‌سازی زبان» عمده‌ترین کارکردهای سبک‌شناسی را در فهم بهتر متون ادبی، پیشینه ذهنی خلاقیت متن، اشتغالات فکری، شخصیت و درک فکری نویسنده و فهم از بافت و شرایط خلق متن؛ آسان‌سازی کار طبقه‌بندی متون، انواع ادبی و دوره‌های ادبی؛ آسان‌سازی بررسی نظام زبان؛ و در نهایت نظریه‌های ادبی، شیوه‌های نقد و نظریه ادبی را بی‌نیاز از سبک‌شناسی نمیداند.

فتوحی، محمود (۱۳۹۶) در مقاله «نقد درسنامه‌های سبک‌شناسی و پیشنهاد دو درس سبک پژوهی و سبک ورزی در رشته ادبیات فارسی» درسنامه‌های سبک‌شناسی دانشگاه‌های ایران را مورد نقد و بررسی قرار داده و ۴ واحد تحت نامهای سبک پژوهی و سبک ورزی به جای دروس سبک‌شناسی سنتی پیشنهاد کرده است.

اما تحقیقی که سرفصلهای سبک‌شناسی دانشگاه‌های افغانستان را مورد بررسی و نقد قرار داده باشد به ملاحظه نرسید. از آنجا که هر سرفصلی نیاز به بازنگری و به‌روزرسانی دارد و یکی از راههای به‌روزرسانی سرفصلهای درسی مقایسه به سرفصلهای مشابه در کشورهای مختلف است بنابراین این تحقیق با هدف ارائه پیشنهادها به منظور بازنگری سرفصلهای درس سبک‌شناسی در برنامه درسی دانشگاه‌های افغانستان است.

بروسازی سرفصلهای سبک‌شناسی

از آنجایی که در ایران و افغانستان به‌روزرسانی سرفصلهای درسی عمدتاً هنگام بازنگری برنامه‌های درسی صورت می‌گیرد و بازنگری سرفصلها به بازنگری برنامه درسی مرتبط است. برنامه درسی رشته زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه‌های افغانستان بعد از سه سال ارزیابی، نیازسنجی و برگزاری جلسات مکرر و مستمر در سال ۱۴۰۱ بروزرسانی شد. آنچه در این برنامه جدید چشمگیر است افزایش تعداد واحدهای درسی از ۱۴۷ به ۱۵۹ واحد و تقویت جهت‌گیری ایدئولوژیک دروس و حذف و اضافات اندک دروس است. درس سبک‌شناسی در برنامه درسی قبلی نیز در ۴ واحد ارائه می‌گردید منتها درس سبک‌شناسی ۱ در ترم ششم و سبک‌شناسی ۲ در ترم هفتم تدریس می‌شد. در برنامه جدید این دو درس در ترمهای هفتم و هشتم تدریس می‌گردد.

آخرین برنامه درسی این رشته در ایران نیز در سال ۱۳۹۱ پس از طی فرایندی طولانی در شورای برنامه‌ریزی آموزش عالی، مورد تصویب قرار گرفت و به کلیه دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی عالی ایران برای اجرا ابلاغ شد. آنچه در این برنامه چشمگیر است افزایش دروس اختیاری به ۸۷ واحد است که در سه زمینه ارائه می‌شود. در ادامه برنامه درسی این رشته در دو کشور افغانستان و ایران به ترتیب عناصری که هیلداتابا برشمرده است مقایسه و مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

انتخاب محتوا

محتوا چیزی است که قرار است آموزش داده شود و باید از اهمیت، اعتبار، سودمندی، علاقه‌مندی، قابلیت یادگیری و انعطاف‌پذیری برخوردار باشد. محتوا شامل کلیه مطالب، مفاهیم و اطلاعات مربوط به یک درس است، خواه به عنوان بخشی از متن یک کتاب باشد، خواه توضیحات و سایر اجزای جانبی آن درس (افسری، ۱۳۹۰: ۱۵۳). در روند برنامه‌سازی بعد از نیازسنجی و تعیین اهداف ضرورت دارد به محتوا پرداخته شود؛ زیرا هدف توسط محتوا تأمین می‌شود و محتواست که مسیر رسیدن به هدف را مشخص می‌کند. یکی از سخت‌ترین بخش‌های یک برنامه‌ریزی درسی انتخاب محتوا بخصوص در دوره‌ای است که از آن به عنوان عصر انفجار اطلاعات یاد می‌شود (همان: ۴۳).

در فرآیند برنامه‌ریزی درسی، انتخاب محتوا همواره از حساسیت و اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا نخستین گام در تلاش برای زمینه‌سازی تحقق هدفهاست (ملکی، ۱۳۸۴: ۶۱). علاوه بر این، تصمیم‌گیری درباره محتوا باید با توجه به غایات و وسایل در دسترس انجام گیرد و جنبه‌های مختلف آن منطقی و مدلل انتخاب شود (فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۶: ۶۸).

محتوای برنامه درسی دانشگاه‌های افغانستان به پنج دسته تقسیم شده است که عبارتند از: دروس اساسی ۳۶ واحد، دروس مسلکی ۸۲ واحد، دروس عمومی یا همه‌شمول یا مشترک ۳۴ واحد، دروس انتخابی ۲ واحد و پایان‌نامه ۵ واحد. که در مجموع تعداد واحدهای برنامه درسی دانشگاه‌های افغانستان ۱۵۹ واحد درسی را در بر می‌گیرد. محتوای برنامه دانشگاه‌های ایران نیز به پنج دسته تقسیم شده است که عبارتند از: دروس عمومی، دروس پایه الزامی، دروس اصلی الزامی، دروس تخصصی و دروس انتخابی. پایان‌نامه در برنامه درسی مقطع کارشناسی دانشگاه‌های افغانستان موجود است؛ اما در برنامه درسی ایران درس پایان‌نامه را در مقاطع تحصیلات تکمیل در نظر گرفته‌اند و این درس در مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات دانشگاه‌های ایران موجود نیست. دروس مسلکی که ۸۲ واحد

درسی را در برنامه درسی افغانستان شامل میشود مساوی است با کتگوریهای اصلی الزامی و تخصص الزامی در برنامه درسی ایران.

سبک‌شناسی

سبک‌شناسی، که به تحلیل و بررسی ویژگیهای سبکی متون میپردازد، میتواند در بازار کار اهمیت زیادی داشته باشد، بویژه در زمینه‌های مختلفی که به تحلیل متون و زبان‌شناسی مربوط میشود. سبک‌شناسی میتواند به بهبود کیفیت و دقت در تولید و تحلیل متون، آموزش و پژوهش، و استفاده از فناوریهای زبانی کمک کند، که این موارد بویژه در بازار کار با توجه به ویژگیهای فرهنگی و زبانی خاص این کشور از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. توجه به سبک‌شناسی میتواند به تقویت مهارتها و توانمندیهای مختلف در بازار کار کمک کند، و درعین حال به ارتقای کیفیت تحلیل متون ادبی، تولید و ویرایش محتوا، آموزش و پژوهش، ترجمه و بومی‌سازی، رسانه و روزنامه‌نگاری، تبلیغات و بازاریابی، بررسی و تحلیل متنهای قانونی و رسمی، تأثیر بر بهبود مهارتهای ارتباطی جایگاه ویژه‌ای دارد. بنابر اهمیت ذکر شده دروس سبک‌شناسی در جمع دروس مسلکی در برنامه درسی افغانستان گنجانیده شده و سازماندهی آن بگونه‌ای است که بعد ارائه ۹ واحد متون نثر، ۱۰ واحد متون نظم، ۱۱ واحد نقد و نظریه ادبی، ۴ واحد ادبیات عرفانی، ۱۲ فنون ادبی، ۳ واحد کلیات مسائل ادبی، ۴ واحد زبان عربی، ۴ واحد زبان انگلیسی و پشتو، ۱۴ واحد تاریخ ادبیات، ۳۰ واحد دروس اسلامی و ۲ واحد روش تحقیق به تعداد ۴ واحد درس سبک‌شناسی تعریف شده است که به نامهای سبک‌شناسی ۱ و ۲ در برنامه درسی دانشگاه‌های افغانستان موجود است که در ترمهای هفتم و هشتم ارائه میگردد. بعد از ارائه دروس سبک‌شناسی تنها ۴ واحد متون نظم، ۲ واحد ادبیات داستانی و ۲ واحد ادبیات معاصر ارائه میگردد. بنابراین دروس سبک‌شناسی در آخرین سال تحصیلی به دانشجویان تدریس میگردد.

سبک‌شناسی ۱ (نظم)

درس سبک‌شناسی ۱ باهدف شناخت ویژگیهای سبک نثر فارسی و سیر تحولات آن از آغاز تاکنون در شمار دروس تخصصی برنامه درسی رشته زبان و ادبیات فارسی دانشگاه‌های ایران موجود است که مبانی سبک‌شناسی را برای دانشجویان آموزش میدهد.

جدول شماره (۱-۱) مقایسه سرفصلهای درس سبک‌شناسی ۱

ایران	افغانستان
سبک‌شناسی ۱ (نظم)	سبک‌شناسی ۱
معرفی و نقد منابع؛ تعریف سبک شعر؛ زبان معیار در شناخت سبک شعر؛ تفاوت‌های سبکی در شعر و نثر فارسی؛ مفهوم سبک شعر در معنای عام و معنای خاص؛ عوامل تأثیرگذار در سبک شعر (عوامل جغرافیایی، اعتقادی، سیاسی و...); سبک شعر و ارتباط آن با علوم و فنون دیگر مانند دستور، بلاغت، زبان‌شناسی؛	نگاهی به ماهیت و مفهوم سبک و سبک‌شناسی؛ تعاریف سبک و سبک‌شناسی (نگرش خاص، گزینش و عدول از هنجار)؛ تاریخچه سبک و سبک‌شناسی؛ (در حوزه غرب، شرق و در حوزه فرهنگی ما)؛ ارزش هنری سبک؛ مفاهیم کلی سبک (فردی و دوره‌ای)؛ سبک ادبی، مکتب ادبی و جریان ادبی؛ ویژگی‌های بنیادی سبک؛ عوامل پیدایش و تحول سبک‌های ادبی؛ عوامل فردی یا روانشناسانه؛ عوامل اجتماعی یا جامعه‌شناسانه؛ عوامل زبانی و سنت‌ای زبانی؛ تحول سبک در زمینه‌های زبانی و ادبی؛ تحول

تاریخچه سبک شعر در ایران؛ سبک‌شناسی و سبک‌نویسان و شعر نقد آثار آنان؛ مختصات سبکی شعر (آوایی، لغوی، دستوری، ادبی، فکری)؛ تقسیم‌بندی شعر فارسی بر اساس ادوار گوناگون؛ ویژگی‌ها و مختصات سبک شعر در هر دوره از ادوار شعر فارسی.	سبک شخصی یا فردی؛ تحول سبک دوره؛ مکتبها و جریان‌های سبک‌شناسی؛ تکوینی؛ توصیفی؛ نقش‌گرا؛ ساخت‌گرا؛ کاربرد؛ دو جریان مهم در سبک‌شناسی جدید؛ روش بررسی سبک‌شناسانه متون؛ سطح زبانی؛ سطح فکری؛ سطح ادبی؛ سطح بلاغی؛ رابطه سبک‌شناسی با علوم دیگر؛ سبک‌شناسی و بلاغت؛ سبک‌شناسی و زبان‌شناسی؛ سبک‌شناسی و انواع ادبی؛ سبک‌شناسی و نقد ادبی؛ سبک‌شناسی و تاریخ ادبیات؛ سبک‌شناسی و نظریه ادبی.
---	--

درس سبک‌شناسی ۱ در ۲ واحد در شمار درسهای مسلکی برنامه درسی دانشگاه‌های افغانستان بوده و در ترم هفتم تدریس میگردد. اهداف آموزشی این درس: توانمند ساختن دانشجویان در عرصه مسائل سبک‌شناسی؛ شناخت سبک‌های شعر فارسی و تحلیل آنها؛ آشنایی با متون مضامین ادبیات‌شناسی و زبان‌شناسی، درک درست از ویژگیهای سبکی و وحدت آثار ادبی و هنری؛ آشنایی با کلیات بحثهای ادبی، آگاهی لازم از چستی شعر و ادبیات (برنامه درسی، ۲۰۵:۱۴۰۱)

سبک‌شناسی ۲ (نثر)

درس سبک‌شناسی نثر در دو واحد باهدف شناخت ویژگیهای سبک نثر فارسی و سیر تحولات آن از آغاز تاکنون در شمار درسهای تخصصی در برنامه درسی دانشگاه‌های ایران موجود است. این درس سبک‌های نثر فارسی و ارتباط آن را با رشته‌های دیگر بررسی میکند و مختصات سبکی نثر فارسی را به دانشجویان می‌آموزاند.

جدول شماره (۷-۵) مقایسه سرفصلهای درس سبک‌شناسی ۲

افغانستان	ایران
سبک‌های دوره‌ای در زبان پارسی دری؛ سبک خراسانی و ویژگیهای آن؛ دنباله سبک خراسانی (سبک بینابین)؛ سبک عراقی و ویژگیهای آن؛ سبک حد وسط عراقی و هندی (وقوع و واسوخت)؛ سبک هندی و عوامل پیدایش آن؛ ویژگیهای سبک هندی؛ مکتب بازگشت ادبی و ویژگیهای آن؛ سبک شعر نو و ویژگیهای آن؛ مقایسه شعر نو و سنتی؛ نمونه شعر نو و تحلیل آن؛ رویکردهای سبک‌شناسانه؛ بیانی؛ عاطفی؛ ارزشی؛ اجتماعی؛ انتقادی؛ بنیادی؛ سبک‌شناسی شعر؛ از نگاه زبانی؛ از نگاه فکری؛ از نگاه ادبی؛ تحلیلی از نمونه‌های متن شعر؛ سبک‌شناسی نثر؛ از نگاه زبانی؛ از نگاه فکری؛ از نگاه ادبی؛ تحلیلی از نمونه‌های متن نثر.	معرفی، نقد و بررسی منابع؛ تعریف سبک نثر (لغوی و اصطلاحی)؛ سبک در ادبیات در مفهوم عام؛ سبک در ادبیات در معنای خاص؛ عوامل تأثیرگذار در سبک نثر؛ سبک و ارتباط آن با علوم و فنون مختلف مانند زبان‌شناسی، دستور، بلاغت، تاریخ ادبیات؛ تاریخچه سبک‌شناسی نثر در ایران؛ سبک‌شناسی و سبک‌نویسان و نقد آراء آنان؛ مختصات سبکی نثر (آوایی، لغوی، دستوری، ادبی، فکری)؛ تقسیم‌بندی نثر فارسی بر اساس دوره‌های مختلف؛ ویژگی‌ها و مختصات سبکی هر دوره از دوران نثر فارسی.

درس سبک‌شناسی ۲ در دو واحد در شمار درسهای مسلکی در برنامه درسی دانشگاه‌های افغانستان وجود دارد و در ترم هشتم برای دانشجویان مقطع کارشناسی تدریس میگردد. هدف این درس: توانمند ساختن دانشجویان در عرصه سبک‌شناسی؛ شناخت سبک‌های شعر فارسی و تحلیل آنها؛ آشنایی با متون ادبیات‌شناسی و زبان‌شناسی،

درک درست از ویژگی‌های سبکی و وحدت آثار ادبی و هنری، آشنایی با کلیات بحث‌های ادبی، آگاهی لازم از چستی شعر و ادبیات.

اهداف

چنانچه در اهداف این دروس در هردو برنامه درسی مشاهده میشود که بر مبنای آشنایی با سبک‌های ویژگی‌های سبک فارسی، تحولات سبک فارسی، ویژگی‌های سبک نثر فارسی، مسائل سبک فارسی طراحی شده است. اهداف سبک‌شناسی برنامه درسی ایران نیز به «شناخت ویژگی‌های سبک نثر فارسی و سیر تحولات آن از آغاز تاکنون» می‌پردازد و هیچ رد پاهی از جنبه‌های کاربردی سبک‌شناسی و سبک پژوهی یا پرورش مهارت‌های سبک‌ورزی، نرم‌افزارهای تحلیل سبک، نقش رایانه در تحلیل مختصات سبکی، نقش سبک‌شناسی در بازار کار، کارکردهای سبک‌شناسی در جامعه فعلی و... در دروس هردو برنامه درسی دیده نمیشود. ممکن است دانشجو بعد از گذراندن دروس با اهداف متذکره مسائل مربوط به سبک را بیاموزند؛ اما نمی‌توانند متنی را به سبک شاعران یا نویسندگان شهیر زبان فارسی بنویسند یا ویژگی‌های سبک آنان را تشخیص دهند.

محتوا و سازماندهی آن

دروس سبک‌شناسی در ایران در شمار درس‌های تخصصی سازماندهی شده است و به سبک‌شناسی نظم و نثر می‌پردازد. طوری که درس سبک‌شناسی ۱ به سبک‌شناسی نظم و درس سبک‌شناسی ۲ به سبک‌شناسی نثر زبان فارسی اختصاص داده شده است. این درس در برنامه درسی افغانستان در شمار درس‌های مسلکی^۱ قرار دارد و به گونه‌ای سازماندهی شده است که درس مذکور به سبک‌شناسی نظم و نثر تقسیم نشده و سبک‌شناسی نثر در بخشی از درس سبک‌شناسی ۲ گنجانیده شده است. درس مذکور در برنامه درسی افغانستان در چهار واحد ارائه میگردد؛ و به گونه‌ای سازماندهی شده است که دو واحد آن به مبانی سبک‌شناسی؛ ماهیت و مفهوم سبک و سبک‌شناسی؛ ارزش هنری سبک؛ پیدایش و تحول سبک‌های ادبی؛ مکتبها و جریان‌های سبک‌شناسی؛ روش بررسی سبک‌شناختی متون؛ مطالعات میان‌رشته‌ای سبک و دو واحد دیگر آن به دوره‌های سبک و بعضی از کارهای عملی کارگاهی سبک‌شناسی متون اختصاص داده شده است.

محتوای درس سبک‌شناسی ۱ برنامه درسی دانشگاه‌های افغانستان با رویکرد دانش‌محوری به مسائل مبانی سبک‌شناسی توجه کرده است. این درس از طریق گنجانیدن عناوینی چون: «نگاهی به ماهیت و مفهوم سبک و سبک‌شناسی؛ تعاریف سبک و سبک‌شناسی، نگرش خاص، گزینش و عدول از هنجار» مبانی سبک و شیوه‌های شناخت این دانش را برای دانشجویان آموزش میدهد و در بخش «تاریخچه سبک و سبک‌شناسی» نحوه پیدایش و پالایش سبک‌شناسی را در حوزه‌های مختلف (در حوزه غرب، در حوزه شرق، در حوزه فرهنگی ما) به بررسی میگیرد و در بخش «ارزش هنری سبک» ارزش سبک‌شناسی در کار تحلیلگران و حتی در شغل قاضیان، وکیلان دادگستری، کارآگاهان، روزنامه‌نگاران، گویندگان، منتقدان و... مهم میدانند؛ در عنوان «سبک فردی و سبک دوره» جایگزینی مفهوم سبک شخصی به جای جریان‌های عمومی و تاریخی به دانشجویان آموزش داده میشود؛ در عنوانهای «سبک و جریان‌های ادبی» بیشتر فرهنگ و نظام‌های معناساز ادبی و اجتماعی بافتها و لایه‌های تأثیرگذار

۱. درس‌های مسلکی به دروسی گفته میشود که ضرورت حتمی و غیرقابل تعویض رشته تخصصی را می‌سازد و دروس مسلکی در برنامه درسی ایران به دو بخش تقسیم شده است: دروس اصلی و دروس تخصصی که در برنامه درسی ایران ۸۰ واحد و در برنامه درسی افغانستان ۸۲ واحد درسی را احتوا میکند.

جامعه بر پدیده‌های ادبی قابل اجرا است؛ در عنوان «روش بررسی سبک‌شناختی متون» میتوان سبک‌شناسی را کارگاهی به دانشجویان تدریس کرد و با استفاده از دانشهای زبان‌شناسی، علوم بلاغت و تاریخ ادبیات ابزارهای تحلیل سبک‌شناسیک متون را مشخص کرد و فن استفاده از این ابزارها برای تحلیل و کاوش سخن ادبی در لایه‌های مختلف (سطح زبانی، سطح فکری، سطح ادبی، سطح بلاغی) به دانشجویان آموزش داد و در بخشهای «رابطه سبک‌شناسی با علوم دیگر» می‌توان به ویژگیهای میان‌رشته‌ای دانش سبک‌شناسی را با دانشهای سبک‌شناسی و بلاغت، سبک‌شناسی و زبان‌شناسی، سبک‌شناسی و انواع ادبی، سبک‌شناسی و نقد ادبی، سبک‌شناسی و تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی و نظریه‌ی ادبی اشاره کرد. بنابراین دروس سبک‌شناسی در برنامه درسی افغانستان رویکرد دانش‌محوری دارد و به جنبه‌های عملی کمتر پرداخته است. با گذراندن درس سبک‌شناسی که در برنامه‌های درسی هر دو کشور موجود است در خوشبینانه‌ترین وضعیت، دانشجویان میتوانند تنها اوصاف عمومی سبک شاعران مثل عطار، فردوسی، مولوی و... را تشخیص دهند.

مهمترین نقاط ضعف سرفصلهای دروس سبک‌شناسی

۱. عدم ارتباط با ژانرهای ادبی: با توجه به سرفصلهای دروس سبک‌شناسی دانشگاه‌های افغانستان دیده میشود که این دروس با ژانرهای ادبی ارتباط چندانی ندارد، از جمله یکی از عوامل مؤثر که شکل و سبک سخن را تعیین میکند «قالب» یا «گونه» است. هرگونه ادبی قواعد و اصول خاص خود را بر سبک سخن تحمیل میکند و از سویی هر نوآوری بر پایه فرارفتن از هنجارها و اصول مقررۀ ژانر شکل میگیرد. پس لازم شناخت درست و تحلیل علمی سبک، شناخت دقیق ژانر است که در برنامه درسی افغانستان در دروس سبک‌شناسی بدان توجه چندانی نشده است. نکته دیگر اینکه یک سخنور معمولاً در چندگونه ادبی مختلف سخنوری میکند و در هر گونه‌ای به اقتضای موضوع و ژانر سبکی متمایز دارد؛ حتی در تناسب با ژانری که متعلق به آن است نیز ممیزه‌های ویژه داشته باشد؛ مثال: عطار نیشابوری در غزل، رباعی، مثنوی تمثیلی، قصیده و در نثر طرز و شیوه خاصی دارد؛ سخن گفتن از سبک عطار بدون تفکیک قالبهای سخن وی ره به جایی نمیبرد. اگر تحلیل درستی از مشخصات سبکی قصاید یا رباعیات عطار برای دانشجویان ارائه نشود، در باره سبک عطار نمی‌توانند با اطمینان خاطر سخن بگویند. (نک، فتوحی، ۱۳۹۶: ۵۵)

۲. عدم توجه به آفرینش سبک: تربیت دانشجویان که بتوانند سبک آفرین باشند نیازمند یک رویکرد آموزشی مهارت محور و خلاقانه است که به آنان کمک کند تا مهارتهای فکری و عملی لازم برای خلق سبکهای منحصر بفرد خود را توسعه دهند. این کار از طریق تشویق به نوآوری، کارگاههای عملی سبک ورزی و نوشتن خلاق و تمرین و ممارست برای ایجاد سبک جدید میان دانشجویان، تمرین خودشناسی، کارگاههای بیان فردی، مستندسازی فرایند خلق سبک، مطالعه سبکهای نوظهور، زیبایی‌شناسی سبکهای موجوده و نو ظهور یافته و... این روشها میتوانند به دانشجویان کمک کنند تا نه تنها با سبک‌شناسی آشنا شوند؛ بلکه مهارتهای لازم برای خلق سبکهای منحصر بفرد خود را نیز توسعه دهند و در نهایت به سبک آفرینان موفق تبدیل شوند.

۳. عدم توجه به سبک‌شناسی متون معاصر: تحلیل سبک در ادبیات معاصر فارسی (داستان کوتاه، رمان، شعر نو)، بررسی تأثیرات سبک‌شناسی مدرن بر ادبیات فارسی، مطالعه موردی (تحلیل سبک در آثار واصف باختری، رهنورد زریاب، پرتو نادری، حیدری وجودی، صادق هدایت، جلال آل احمد، فروغ فرخزاد، احمد شاملو)، بررسی سبکهای نویسنده‌گی در آثار معاصر خارجی و تأثیرات آن بر ادبیات فارسی.

۴. عدم توجه به سبک‌شناسی تطبیقی: مقایسه سبکهای زبانی و ادبی در فرهنگهای مختلف، بررسی تأثیرات بین‌المللی بر سبکهای ادبی فارسی، مطالعه موردی (مقایسه سبکهای نویسندگی در ادبیات فارسی و غربی، تحلیل تطبیقی آثار ترجمه‌شده به فارسی).

۵. عدم توجه به سبک‌شناسی و رایانه: معرفی نرم‌افزارهای تحلیل سبک، کاربردهای رایانه در تحلیل سبک‌شناسی، تحلیل خودکار سبک و داده‌کاوی متون ادبی، انجام کار عملی تحلیل سبک یک مجموعه متنی با استفاده از نرم‌افزارهای رایانه‌ای.

۶. عدم توجه به کارگاه عملی سبک‌شناسی: تحلیل عملی متون مختلف بر اساس سبک، پروژه‌های گروهی برای تحلیل سبک در متون ادبی و غیرادبی، کارگاه‌های عملی با استفاده از نرم‌افزارهای رایانه‌ای، ارائه پروژه آخر ترمی تحت عنوان تحلیل جامع سبک یک نویسنده یا دوره ادبی خاص.

۷. عدم توجه به سبک‌شناسی در متون غیرادبی: تحلیل سبک نوشتاری در رسانه‌ها، بررسی سبکهای زبانی در تبلیغات، شناسایی ویژگیهای سبکی در متون علمی و حقوقی، بررسی تفاوت‌های سبکی بین متون ادبی و غیرادبی.

۸. عدم توجه به تحلیل‌های مقایسه‌ای: میتوان به راحتی سبکهای زبانی نویسندگان مختلف را باهم مقایسه کرد. برای مثال، میتوان تحلیل کرد که چگونه دو نویسنده یک موضوع را به روشهای سبکی متفاوت بیان میکنند. یا متن ادبی کلیدودمینه و شاهنامه را به گونه مقایسه‌ای بررسی کرد تا دانشجویان به تمایزهای سبکی دو اثر درست‌تر متوجه شوند.

۹. عدم توجه به آزمایشهای سبک‌شناسی: آزمایشهای سبک‌شناسی معمولاً به تحلیل‌های دقیق و سامانمند متون یا آثار هنری با استفاده از ابزارهای مختلف، بویژه ابزارهای دیجیتالی و نرم‌افزارهای تحلیلی، اشاره دارند. این آزمایشها به دانشجویان و پژوهشگران کمک میکنند تا ویژگیهای زبانی و سبکی متون را به‌صورت کمی و کیفی بررسی کنند و از داده‌های بدست‌آمده برای تفسیر و تحلیل استفاده کنند. این آزمایشها در برنامه درسی دانشگاههای دو کشور در نظر گرفته نشده است. در ادامه به برخی از جنبه‌های کلیدی آزمایشهای سبک‌شناسی اشاره میشود:

تحلیل توزیع واژگان: در این آزمایش، فراوانی و توزیع کلمات در یک متن یا مجموعه‌ای از متون بررسی میشود. به کمک نرم‌افزارهای خاصی مانند AntConc یا Voyant Tools، میتوان تعداد وقوع هر کلمه، توزیع آن در متن، و ارتباطات واژگانی را تحلیل کرد. این تحلیل میتواند نشان دهد که چگونه استفاده از واژگان خاص به شکل‌دهی سبک نویسنده کمک میکند.

تحلیل ساختار نحوی: در این نوع آزمایش، ساختارهای نحوی متون بررسی میشود. ابزارهایی مانند Stanford Parser یا TreeTagger میتوانند برای تجزیه و تحلیل ساختارهای دستوری جملات استفاده شوند. این تحلیل میتواند شامل بررسی طول جملات، پیچیدگی نحوی، و الگوهای ساختاری باشد که در سبک خاصی برجسته میشوند.

تحلیل تناوبی (Frequency Analysis): در این آزمایش، فراوانی استفاده از عناصر زبانی مانند افعال، صفتها، یا ضمائر بررسی میشود. این تحلیلها میتوانند نشان دهند که چگونه نویسنده از این عناصر برای تأثیرگذاری بر خواننده یا خلق یک لحن خاص استفاده میکند.

تحلیل هم‌واژگانی: هم‌واژگانی به بررسی ترکیبها و الگوهای تکرار شونده کلمات می‌پردازد. برای مثال، میتوان بررسی کرد که یک کلمه خاص بیشتر با چه کلماتی همراه میشود و چگونه این هم‌واژگانیها بر معنای متن یا سبک نویسنده تأثیر می‌گذارند. ابزارهایی مانند Sketch Engine در این زمینه مفید هستند.

تحلیل فراگفتمانی: این تحلیل به بررسی الگوهای فراگفتمانی در متن می‌پردازد، مانند استفاده از نشانه‌های گفتمانی مانند: «در نتیجه»، «از طرفی»، ارجاعات به خود متن، یا تعاملات نویسنده با خواننده. این الگوها میتوانند جنبه‌های مختلفی از سبک را برجسته کنند، مانند درجه رسمی بودن یا میزان تعامل با مخاطب.

تحلیل ترجیحات سبکی (Stylistic Preferences): این آزمایش به بررسی ترجیحات خاص نویسنده در استفاده از عناصر زبانی می‌پردازد، مانند استفاده مکرر از ساختارهای مجهول، اصطلاحات، یا استعاره‌ها. با استفاده از داده‌های به دست آمده، میتوان به ویژگیهای منحصر بفرد سبک نویسنده پی برد.

تحلیل داده‌های بزرگ (Big Data Analysis in Stylistics): با دسترسی به مجموعه داده‌های بزرگ (مثل آرشیوهای ادبی یا بانک‌های اطلاعاتی متون)، تحلیل‌های سبک‌شناسی در مقیاس وسیع انجام میشود. این تحلیلها میتوانند تغییرات سبکی را در یک دوره زمانی طولانی یا بین نویسندگان مختلف.

علاوه بر این نرم‌افزارهای تحلیل محتوایی ذیل که به گونه مستقیم به درد دروس سبک‌شناسی می‌خورد:

NVivo: کاربرد NVivo یکی از محبوبترین نرم‌افزارها برای تحلیل داده‌های کیفی است. این نرم‌افزار به شما امکان میدهد داده‌های متنی، مصاحبه‌ها، یادداشت‌های میدانی، محتوای صوتی و تصویری را کدگذاری کرده و الگوها و مضامین را استخراج کنید. ویژگیهای آن کدگذاری خودکار، تحلیل مضامین، نمودارها و گرافها، تحلیل هم‌واژگانی، و قابلیت ادغام با نرم‌افزارهای آماری مانند SPSS را دارد.

Atlas.ti: کاربرد Atlas.ti نیز یکی دیگر از نرم‌افزارهای محبوب برای تحلیل داده‌های کیفی است. این نرم‌افزار به شما اجازه میدهد تا اسناد متنی و چندرسانه‌ای را مدیریت، کدگذاری و تحلیل کنید. ویژگیهای آن کدگذاری متن، مدیریت داده‌های چندرسانه‌ای، استخراج مضامین، ایجاد شبکه‌های مفهومی و گرافیکی برای نمایش روابط بین مفاهیم.

MAXQDA: کاربرد MAXQDA نرم‌افزاری جامع برای تحلیل کیفی و ترکیبی داده‌هاست. این ابزار برای محققان در حوزه‌های علوم اجتماعی، روانشناسی، آموزش و بهداشت مفید است. ویژگیها کدگذاری داده‌های کیفی، تجزیه و تحلیل پرسشنامه‌ها، ایجاد مدل‌های بصری، ادغام داده‌های کمی و کیفی، و پشتیبانی از زبان‌های مختلف.

Leximancer: کاربرد Leximancer یک نرم‌افزار تحلیل محتوا است که به‌طور خاص برای استخراج و نمایش مضامین و مفاهیم کلیدی از متن طراحی شده است. ویژگیها: استخراج مضامین به‌صورت خودکار، ایجاد نقشه‌های مفهومی، تحلیل هم‌واژگانی و نمایش ارتباطات معنایی بین کلمات.

QDA Miner: کاربرد QDA Miner یک نرم‌افزار تحلیل کیفی داده‌ها است که بویژه برای پژوهشهای اجتماعی و رفتاری کاربرد دارد. این نرم‌افزار بطور ویژه برای کدگذاری و تحلیل محتوای مصاحبه‌ها، مقالات و اسناد طراحی شده است. ویژگیها: کدگذاری پیشرفته، تحلیل آماری، داده‌کاوی، و قابلیت ادغام با نرم‌افزارهای دیگر مانند SimStat و WordStat.

Dedoose: کاربرد Dedoose یک نرم‌افزار تحت وب برای تحلیل داده‌های کیفی و ترکیبی است که بویژه برای تیمهای پژوهشی مناسب است. ویژگیهای آن کدگذاری داده‌ها، تحلیل متقابل داده‌های کیفی و کمی، نمودارها و گرافهای تعاملی، و امکان کار گروهی.

HyperRESEARCH: کاربرد HyperRESEARCH نرم‌افزاری برای تحلیل کیفی داده‌ها است که به پژوهشگران در کدگذاری، تحلیل مضامین و ایجاد مدل‌های مفهومی کمک میکند. ویژگی‌های آن کدگذاری داده‌های متنی و چندرسانه‌ای، قابلیت کار در پروژه‌های تیمی، و استخراج خودکار مضامین.

LIWC: کاربرد LIWC که مخفف (Linguistic Inquiry and Word Count) است یک نرم‌افزار تخصصی برای تحلیل زبان‌شناسی است که به بررسی ابعاد روان‌شناختی و عاطفی زبان میپردازد. این نرم‌افزار به‌ویژه در روانشناسی و مطالعات ارتباطات کاربرد دارد. ویژگی‌ها تحلیل فراوانی کلمات در دسته‌بندی‌های معنایی، ارزیابی لحن و سبک زبانی، و کاربرد در تحلیل‌های رفتاری.

این نرم‌افزارها به پژوهشگران سبک امکان میدهند تا تحلیل‌های دقیق و پیچیده‌ای از متون و داده‌های کیفی داشته باشند و نتایج خود را به‌صورت بصری و آماری ارائه دهند. انتخاب نرم‌افزار مناسب بستگی به نیازها، نوع داده‌ها، و هدف پژوهش دارد.

تجارب یادگیری و سازماندهی آن

سخنرانی و تدریس نظری برای آشنایی دانشجویان با مفاهیم و مبانی نظری سبک‌شناسی. مطالعه موردی تحلیل و بررسی متون ادبی با تمرکز بر ویژگی‌های سبکی. کارگاه‌های عملی برای تمرین تحلیل سبک با استفاده از نرم‌افزارها و روشهای دستی، کارگاه سبک آفرینی و نگارش خلاقانه، تمرین و ممارست به منظور خلق سبک جدید، پروژه‌های گروهی به منظور تشویق دانشجویان به کار گروهی و تبادل نظر در تحلیل‌های سبکی. تشویق دانشجویان به استفاده از منابع دیجیتال از منابع آنلاین و پایگاه‌های داده برای تحلیل متون. ارائه مقالات و پروژه‌ها توسط دانشجویان که بر اساس تحلیل سبکی یک متن خاص ارائه دهند. ارزیابی بر اساس تحلیل‌های سبکی انجام‌شده در کارگاهها و استفاده از نرم‌افزارهای تحلیل محتوا.

جمع‌بندی و ارائه پیشنهادها

محتوای درس سبک‌شناسی ۱ و ۲ در برنامه درسی افغانستان برای کسب اطلاعات در باره سبک‌شناسی منابع مفیدی هستند. با تدریس موفقانه این دو درس دانشجویان میتوانند دانش سبک‌شناسی را فرا بگیرند و درباره سبک‌شناسی فهم درست پیدا کنند؛ اما نمی‌توانند سبک بسازند یا سبک بیافرینند. یکی از مشکلات ادبیات این است که فارغ‌التحصیلان آن اکثراً مهارت انجام کاری را ندارند و قدرت آفرینش ادبی در فارغ‌التحصیلان امروزی ادبیات موجود نیست. نبود ذهن خلاق و مهارت‌های انجام کاری در فارغ‌التحصیلان این رشته باعث شده است که در بازار کار افغانستان نیازمندی‌های چندانی متوجه رشته زبان و ادبیات نشود و بر آن اساس دانشجویان نه از روی علاقه و دلچسپی؛ بلکه از روی ناچاری به این رشته روی می‌آورند. در آزمون کنکور افغانستان معمولاً دانشجویانی که در رشته‌های دیگر نمره قبولی کسب نمی‌کنند و شرایط تحصیل را در رشته‌های دیگر ندارند به سراغ ادبیات می‌آیند یا از روی راحتی و آسودگی که برای دانشجویان در این رشته ایجاد شده مشتاق رشته زبان و ادبیات فارسی میشوند. در بین این دانشجویان بسیار کمند کسانی که از روی علاقه وارد این رشته شده‌اند؛ این شمار آدمها انگشت‌شمارند و اکثر آنان برای مدرک کارشناسی - نه کارشناس ادبیات فارسی - وارد این رشته شده‌اند که در نظام اداری کشور به وظایف هرچند ناچیز استخدام شوند. نتیجه این بی‌علاقگی و بی‌میلی به رشته ادبیات باعث شده فارغان این رشته مهارت‌های لازم انجام کار مرتبط به این رشته را نداشته باشند.

انجام ندادن کارهای عملی در بسیاری از دانشگاه‌ها و نگاه دانش‌محوری به ادبیات در برنامه‌های درسی افغانستان باعث شده است که فارغ‌التحصیلان این رشته ممکن است اطلاعات مناسب در باره واحدهای که گذرانده داشته باشند؛ اما توانایی انجام عمل آن را ندارند. هستند دانشجویانی که بعد از فراغت توانایی نوشتن درخواست ساده و روان به منظور استخدام در جایی را ندارند. اینان به درستی نمی‌توانند پرده از راز اکثر بیت‌های مولانا بردارند یا حتی متون نظم و نثر زبان و ادبیات فارسی را درست بخوانند. برخی حتی قدرت بیان یک مطلب را به صورت یک بازگویی ساده برای یک جمع ندارد.

وضعیت بی‌اهمیتی و کم‌ارزشی رشته زبان و ادبیات فارسی در کشور ایران بر همان منوال است که در کشور افغانستان است. گاه مشاهده میشود دانشجویان از این‌که برای دیگران ابراز کنند دانشجوی رشته زبان و ادبیات فارسی هستند، احساس شرم و خجالتی میکنند. (قانونی، ۱۳۸۸: ۴۳) چون رشته‌ای را فرا گرفته‌اند که محتوای دروس آن فقط به انتقال دانش و کسب انبوهی اطلاعات تمرکز کرده است و بر پرورش اندیشه انتقادی و انجام دادن کاری و فرا گرفتن مهارتی تمرکز نکرده است.

از این‌رو در محتوای درس سبک‌شناسی مشاهده میشود که همه چهار واحد درس مذکور در برنامه درسی افغانستان برای انتقال مفاهیم و اطلاعات سبک‌شناسی تاحدودی مناسب است؛ اما در بخش انتقال مهارت سبک‌سازی، استفاده از نرم‌افزارهای تحلیل سبک، سبک‌پژوهی یا پرورش مهارتهای حرفه‌ای برای دانشجویان، تعریف منابع درآمد سبک‌شناسی، سبک‌شناسی متون معاصر، سبک‌شناسی و رایانه و سبک‌شناسی در متون غیرادبی کاستیهای فراوانی دارد. این کاستی را میشود با در اختیار قرار دادن بخشی از چهار واحد به ایجاد سبک در عرصه‌های نگارشی، گفتاری، محتوای دیجیتالی، آگهیهای تبلیغاتی، تولید و تحلیل و ویرایش محتوا و تحلیل آمار کیفی با استفاده از نرم‌افزارها، تمرین شناخت سبک متون معاصر، اجرای سبک‌شناسی با استفاده از رایانه، تمرین شناخت سبک متون غیرادبی و... مرفوع کرد. طوری که درس سبک‌شناسی ۲ به کارگاه نگارش سبکی تغییر بخورد، دانشجویان با استفاده از اطلاعات و دانشی که از سبک‌شناسی ۱ فرا گرفته‌اند و با توجه به ابزار و معیارهای سبک‌شناسی به نگارش متن ادبی بپردازند. این تمرین را میتوان از ساده به مشکل اجرا کنند. نخست از خاطره‌نویسی شروع کنند و به نامه‌نگاری اداری، تجربه سبک علمی، سفرنامه ناصر خسرو، حدودالعالم، تاریخ بیهقی، قابوس‌نامه، اسرارالتوحید، تذکره‌الاولیای عطار، نگارش حالات بی‌خودی عرفانی و... را دانشجویان تجربه کنند. تا باشد که سبک‌شناسی از حالت انتقال انبوهی از آگاهی و به تعبیر محمدتقی غیائی «بیمار دم مرگ» (غیائی، ۱۳۶۸: ۹) به سوی دانش کاربردی کشانده شود. چون در سبک‌شناسی کاربردی میتوان به این پرداخت که متن ادبی چگونه تحلیل میشود، چگونه معنا پیدا میکند، اثرات گزینش‌های سبک‌شناختی کدام‌ها هستند، انواع ادبی مانند طنز، خطابه و... چگونه خلق میشوند (نورگوا، ۱۳۹۳: ۴۳).

مثلاً برای دانشجویان متنی انتخاب میشود که دانشجو پیش از ورود به کلاس درس آن متن را بخواند و به ویژگیهای سبکی متن مذکور آشنا شوند و در حدود ۵۰۰ واژه تجربه روزانه خود را مطابق به آن سبک بنویسند و در کلاس درس به خوانش بگیرند. دانشجویان و استاد در باره متن نگاشته شده ابراز نظر کنند و بر همین منوال درس سبک پژوهی اجرا شود. این کار هم مهارت نویسندگی دانشجویان پرورش میابد و هم به مختصات سبکی متون مختلف آشنا میشوند و از طرف دیگر دانشجویان استعدادهای خود را در نگارش به سبک نویسندگان چیره‌دست می‌آزمایند، شاید یکی از آنها استعداد نگارشی به سبک عالی گذشتگان را داشته باشد از این طریق در

قالب گونه‌های مختلف ادبی - مثلاً طنز- اهداف خود را به آن سبک بنویسد. این نوع طنز نگاری در شبکه‌های اجتماعی دنبال کنندگان زیادی دارد.

روش دیگر آن است که یک متن ادبی انتخاب شود و به دانشجویان فرصت داده شود تا به گروه‌های کوچک تقسیم شوند و هر گروه بر روی تحلیل یک متن خاص تمرکز کند. این تحلیل می‌تواند شامل بررسی ساختار، لحن، و تکنیک‌های بیانی باشد که نویسنده در متن به کار برده است. علاوه بر تحلیل متون، برگزاری کارگاه‌های عملی می‌تواند بسیار مفید باشد. این کارگاه‌ها می‌توانند شامل تمرین نوشتن متون با استفاده از سبک‌های مختلف و سپس نقد و بررسی آثار یکدیگر توسط دانشجویان باشد. همچنین، کارگاه‌هایی که به آموزش تکنیک‌های تحلیلی خاص پرداخته و روش‌های تحلیل سبک‌شناسی را آموزش دهند، می‌توانند به یادگیری عملی کمک کنند.

پروژه‌های گروهی و فردی نیز به ارتقاء یادگیری کمک می‌کنند. طراحی پروژه‌هایی که در آنها دانشجویان به تحلیل عمیق متون با سبک‌های مختلف پرداخته و گزارش‌های تحلیلی ارائه دهند، می‌تواند به درک بهتر مفاهیم کمک کند. به علاوه، درخواست از دانشجویان برای نوشتن متون خلاقانه با سبک‌های مختلف و تحلیل شخصی آنها از سبک مورد استفاده، فرصتی است برای به کارگیری عملی آموخته‌ها.

مشارکت در فعالیتهای ادبی نیز می‌تواند به عملی شدن یادگیری کمک کند. برگزاری جلسات نقد و بررسی متون، جایی که دانشجویان به تحلیل متون ادبی با توجه به سبک‌شناسی بپردازند و در مورد آنها بحث کنند، می‌تواند بسیار آموزنده باشد. همچنین، سازماندهی مسابقات نوشتن با موضوعات مرتبط به سبک‌شناسی به تشویق دانشجویان برای استفاده از سبک‌های مختلف کمک می‌کند. برگزاری نشست‌ها و دعوت از مهمانان نیز نقش مهمی دارد. دعوت از نویسندگان، منتقدان ادبی، و پژوهشگران برای ارائه تجربیات و بحث درباره سبک‌شناسی می‌تواند به دانشجویان دیدگاه‌های جدیدی ارائه دهد. همچنین، سازماندهی سمینارها و کنفرانس‌های تخصصی برای تبادل نظر درباره آخرین تحقیقات و روندها در سبک‌شناسی، فرصت خوبی برای یادگیری و بروز بودن است.

استفاده از فناوری‌های مدرن نیز می‌تواند به تدریس عملی کمک کند. معرفی نرم‌افزارهای تحلیل متنی که می‌توانند به بررسی و تحلیل ویژگی‌های سبک کمک کنند و استفاده از منابع آنلاین و پایگاه‌های داده برای دسترسی به متون جدید و ابزارهای تحلیلی، به ارتقاء تجربه یادگیری کمک خواهد کرد.

توسعه مهارت‌های انتقادی و تحلیلی از دیگر نکات مهم است. آموزش روش‌های نقد و تحلیل متنی و تشویق دانشجویان به استفاده از این روشها در تحلیل متون می‌تواند به درک عمیق‌تر مفاهیم سبک‌شناسی کمک کند. همچنین، ارائه دروس درباره زبان‌شناسی کاربردی و تحلیل زبانی می‌تواند به فهم بهتر سبک‌های مختلف مؤثر باشد. یکی از جنبه‌های کلیدی برای بهبود تدریس سبک‌شناسی، توسعه مهارت‌های تحلیلی عمیق است. برای این کار، استفاده از مطالعات تطبیقی می‌تواند بسیار مفید باشد. به این معنی که دانشجویان می‌توانند متون مختلف از نویسندگان و دوره‌های زمانی متفاوت را تحلیل کنند تا شباهت‌ها و تفاوت‌های سبک‌های مختلف را شناسایی کنند. این تحلیل تطبیقی به دانشجویان کمک می‌کند تا درک عمیق‌تری از چگونگی تغییر و تحول سبک‌ها در بسترهای مختلف تاریخی و فرهنگی پیدا کنند.

تشویق به نوآوری و تجربه عملی نیز اهمیت دارد. به دانشجویان فرصت داده شود تا پروژه‌های خلاقانه‌ای را طراحی و اجرا کنند که شامل نوشتن داستانها، شعرها، یا مقالاتی با استفاده از سبک‌های مختلف باشد. این فعالیتها می‌تواند شامل تدوین یک داستان به سبک‌های مختلف نویسندگان مشهور یا نوشتن نقدهایی از آثار ادبی به روشهای مختلف باشد. اینگونه فعالیتها به دانشجویان کمک می‌کند تا مفاهیم نظری را به عمل تبدیل کنند و مهارت‌های خلاقانه خود

را پرورش دهند. گنجاندن تمرینات گروهی نیز میتواند تأثیر زیادی داشته باشد. در فعالیتهای گروهی، دانشجویان میتوانند به تحلیل متون و اجرای پروژه‌های مشترک بپردازند. این نوع تمرینات به آنها این امکان را میدهد که دیدگاههای مختلف را بررسی کنند، نقدهای سازنده‌ای از هم دریافت کنند و مهارتهای همکاری و تبادل نظر را تقویت کنند. برای مثال، میتوانند گروههای تحلیلی تشکیل دهند و هر گروه به تحلیل یک جنبه خاص از متن بپردازد، مانند بررسی نحوه استفاده از نمادها یا تکنیک‌های بیانی در متن.

ارتباط با پژوهشهای جدید و روندهای جاری نیز مهم است. آشنایی با جدیدترین پژوهشها و مقالات علمی در زمینه سبک‌شناسی میتواند به دانشجویان کمک کند تا از تحولات جدید آگاه شوند و تحلیل‌های خود را بروز نگه دارند. برگزاری کارگاهها یا کلاسهای ویژه درباره تحقیقات جدید و روندهای نوظهور در سبک‌شناسی میتواند بروز بودن دانشجویان را تضمین کند. در نهایت، تشویق به خواندن و نوشتن گسترده باید بخشی از برنامه آموزشی باشد. این به معنای تشویق دانشجویان به خواندن متون ادبی متنوع از دوره‌های مختلف و نویسندگان مختلف است. علاوه بر این، نوشتن نقدها، مقالات تحلیلی و متون خلاقانه به دانشجویان کمک میکند تا تواناییهای نوشتاری و تحلیلی خود را تقویت کنند و مفاهیم سبک‌شناسی را به صورت عملی درک کنند.

میتوان درسی هم درباره سبک‌شناسی در مقطع تحصیلات تکمیلی ایجاد کرد که در آن سبک‌شناسی متون ادبی کلاسیک، سبک‌شناسی متون معاصر، سبک‌شناسی تطبیقی، سبک‌شناسی و رایانه، کارگاه عملی سبک‌شناسی، سبک‌شناسی در متون غیرادبی و آفرینش سبک در متون ادبی و غیرادبی مثل آگهیهای تبلیغاتی، محتوای دیجیتالی و شبکه‌های اجتماعی، هنرهای تجسمی و... در نظر گرفته شود.

مشارکت نویسندگان

این مقاله از رساله دوره دکترای زبان و ادبیات فارسی مصوب در دانشگاه گیلان استخراج شده است. آقای دکتر احمد رضی راهنمایی این رساله را برعهده داشته و طراح اصلی این مطالعه بوده‌اند. آقای عبدالوراح محمدی بعنوان پژوهشگر این رساله در گردآوری داده‌ها و تنظیم متن نهایی نقش داشته‌اند. آقای دکتر محمدعلی خزانه‌دارلو به عنوان مشاور نیز در تجزیه و تحلیل داده‌ها و راهنماییهای تخصصی این پژوهش نقش داشته‌اند. در نهایت تحلیل محتوای مقاله حاصل تلاش و مشارکت هر سه پژوهشگر بوده است.

تشکر و قدردانی

نویسندگان بر خود لازم میدانند مراتب تشکر خود را از مسئولان آموزشی گروه زبان و ادبیات فارسی که نویسندگان را در انجام و ارتقاء کیفی این پژوهش یاری دادند، اعلام نمایند.

تعارض منافع

نویسندگان این مقاله گواهی مینمایند که این اثر در هیچ نشریه داخلی و خارجی به چاپ نرسیده و حاصل فعالیتهای پژوهشی تمامی نویسندگان است، و ایشان نسبت به انتشار آن آگاهی و رضایت دارند. این تحقیق طبق

کلیه قوانین و مقررات اخلاقی اجرا شده و هیچ تخلف و تقلبی صورت نگرفته است. مسئولیت گزارش تعارض احتمالی منافع و حامیان مالی پژوهش به عهده نویسنده مسئول است، و ایشان مسئولیت کلیه موارد ذکر شده را بر عهده میگیرند.

REFERENCES

- Afsari, Gholamhossein (2011), Basics and principles of educational and curriculum planning. Mashhad: Payam Klider. (in pension)
- Curriculum for Bachelor of Language and Literature in Afghanistan Universities (2022), Kabul: Directorate of Publications of the Ministry of Higher Education. (in pension)
- Dargahi, Mahmoud (2004), "The Place of Meaning in the Stylistics of Persian Poetry", Faculty of Literature and Humanities, Tabriz University, serial number 193, pp. 35-54. (in pension)
- Fathi Vajargah, Koresh (2007), Principles and Basic Concepts of Curriculum Planning, Tehran: Samt Publications. (in pension)
- Fatuhi, Mahmoud (1989), "Literary stylistics, the nature of literary speech, prominence and personalization of language", Persian Language and Literature Quarterly, No. 41, pp. 23-40. (in pension)
- Fatuhi, Mahmoud (2009), "Criticism of stylistics textbooks and proposal of two courses of stylistics and stylistics in the field of Persian literature", Research Institute of Humanities and Cultural Studies, 7th year, 1st issue, pp. 47-66. (in pension)
- Ghiasi, Mohammad Taqi (1989), an introduction to structural stylistics, Tehran: Sholeh Andisheh Publications. (in pension)
- Keshavarz, Sosan, Ali Ahmadi, Mahmoud Mehromhamadi, Yahya Qaidi (2016), "Natural analysis of the epistemological foundations of action research from the perspective of critical and interpretive philosophy", Zanjan: Zanjan University Philosophical Reflections Scientific-Research Journal, No. 16, year VI, pp. 121-146(in pension).
- Maleki, Hassan (2005), "Textbook design and authoring method". Tehran: Sokhn Samit, No. 14, 9-22. (in pension)
- Mohammadi, Mehdi Reza Naseri Jahormi, Hamid Raisi, Solmaz Khademi (2022), "Specific comparison of the syllabus of the doctoral course in curriculum planning at Shiraz University with the curriculum of the world's top universities", Curriculum Development, No. 1, p. 2- 15 .(in pension)
- Qanoni, Hamidreza (2009), "Literature and its place in educational centers", collection of articles of the 1386 conference (Dos and Don'ts in Persian Language and Literature), Tehran: Allameh Tabatabai University. (in pension)
- Rahmani Beldaji, Maryam, Maryam Sabri, Farhad Mohammadi (2015), "Who was Hildataba, what did he say and what did he do?" Proceedings of the first

international conference of psychology and educational sciences, Kharazmi Institute of Science and Technology: Shiraz, Iran, pp. 2863-2881. (in pension)
Safavi, Koresh (1998), "Suggestion in the stylistics of Persian literature", Language and Literature Quarterly, No. 6, pp. 43-56. (in pension)
Samii Gilani, Ahmad (2005), "About Style and Stylology of Persian Poetry", Nameh Farhangistan, serial number 28, pp. 149-153. (in pension)
Taba, H (1962) curriculum development: theory and practice. New York: Harcourt, Brace & world.

فهرست منابع فارسی

- افسری، غلامحسین (۱۳۹۰)، مبانی و اصول برنامه‌ریزی آموزشی و درسی. مشهد: پیام کلیدر.
برنامه درسی مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات دانشگاه‌های افغانستان (۱۴۰۱)، کابل: ریاست نشرات وزارت تحصیلات عالی.
درگاهی، محمود (۱۳۸۳)، «جایگاه معنی در سبک‌شناسی شعر فارسی»، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، شماره مسلسل ۱۹۳، صص ۳۵-۵۴.
رحمانی بلداجی، مریم، مریم صابری، فرهاد محمدی (۱۳۹۴)، «هیلداتابا که بود، چه گفت و چه کرد؟» مجموعه مقالات اولین کنفرانس بین‌المللی روانشناسی و علوم تربیتی، موسسه عالی علوم و فناوری خوارزمی: شیراز، ایران، صص ۲۸۶۳-۲۸۸۱.
سمیعی گیلانی، احمد (۱۳۸۴)، «درباره سبک و سبک‌شناسی شعر فارسی»، نامه فرهنگستان، شماره پیاپی ۲۸، صص ۱۴۹-۱۵۳.
صفوی، کورش (۱۳۷۷)، «پیشنهادی در سبک‌شناسی ادب فارسی»، فصلنامه زبان و ادب، شماره ۶، صص ۴۳-۵۶.
غیائی، محمدتقی (۱۳۶۸)، درآمدی بر سبک‌شناسی ساختاری، تهران: انتشارات شعله اندیشه.
فتحی واجارگاه، کورش (۱۳۸۶)، اصول و مفاهیم اساسی برنامه‌ریزی درسی، تهران: انتشارات سمت.
فتوحی، محمود (۱۳۸۸)، «سبک‌شناسی ادبی، سرشت سخن ادبی، برجستگی و شخصی‌سازی زبان»، فصلنامه زبان و ادب پارسی، شماره ۴۱، صص ۲۳-۴۰.
فتوحی، محمود (۱۳۹۶)، «نقد درس‌نامه‌های سبک‌شناسی و پیشنهاد دو درس سبک‌پژوهی و سبک‌ورزی در رشته ادبیات فارسی»، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال هفتم، شماره اول، صص ۴۷-۶۶.
قانونی، حمیدرضا (۱۳۸۸)، «ادبیات و جایگاه آن در مراکز آموزشی»، مجموعه مقالات همایش ۱۳۸۶ (بایدها و نبایدها در رشته زبان و ادبیات فارسی)، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
کشاوری، سوسن، علی احمدی، محمود مهرمحمدی، یحیی قائدی (۱۳۹۵)، «تحلیل تطبیقی بنیادهای معرفت‌شناختی اقدام پژوهی از منظر فلسفه انتقادی و تفسیری»، زنجان: دوفصلنامه علمی-پژوهشی تأملات فلسفی دانشگاه زنجان، شماره ۱۶، سال ششم، صص ۱۲۱-۱۴۶.
محمدی، مهدی رضا ناصری جهرمی، حمید رئیسی، سولماز خادمی (۱۴۰۱)، «مقایسه تطبیقی سرفصل برنامه درسی دوره دکتری رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه شیراز با برنامه درسی دانشگاه‌های برتر جهان»، دوفصلنامه توسعه برنامه درسی، شماره اول، صص ۲-۱۵.

ملکی، حسن (۱۳۸۴)، «شیوه طراحی و تألیف کتاب درسی». تهران: سخن سمت، شماره ۱۴، ۹-۲۲.

معرفی نویسندگان

عبدالوراح محمدی: دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

(Email: warahmohammdi68@gmail.com: نویسنده مسئول)

(ORCID: 0009-0006-0116-4666)

احمد رضی: استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

(Email: razi@guilan.ac.ir)

(ORCID: 0000-0003-3192-6087)

محمدعلی خزانهدارلو: دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران.

(Email: khazaneh@guilan.ac.ir)

(ORCID: 0009-0001-9116-1149)

COPYRIGHTS

©2021 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited.

Introducing the authors

Abdul Varah Mohammadi: Ph.D. student, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Gilan University, Rasht, Iran.

(Email: warahmohammdi68@gmail.com: Responsible author)

(ORCID: 0009-0006-0116-4666)

Ahmad Razi: Professor of the Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Gilan University, Rasht, Iran.

(Email: razi@guilan.ac.ir)

(ORCID: 0000-0003-3192-6087)

Mohammad Ali Khazanehdarloo: Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, Gilan University, Rasht, Iran.

(Email: khazaneh@guilan.ac.ir)

(ORCID: 0009-0001-9116-1149)